ABDULLA QODIRIY HAJVIYOTIDA IMPLIKATURA HODISASINING LINGVOPRAGMATIK TAHLILI

Mehmonova Sarvinoz Is'hoq qizi
Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi
Email: ergashevasarvinoz942@gmail.com

Qabul qilindi: 29.10.2025
Ko'rib chiqildi: 30.10.2025
Tasdiqlandi: 31.10.2025

Kalit so'zlar;
Abdulla Qodiriy, hajviyot, implikatura, lingvopragmatika, kontekst, yashirin ma'no, ijtimoiy tanqid, madaniy mazmun.

Key words:
Abdulla Qodiriy, satire, implicature, linguopragmatics, context, hidden meaning, social critique, cultural content.

Ключевые слова;
Абдулла Кодирий, сатира, импликатура, лингвопрагматика, контекст, скрытый смысл, социальная критика, культурное содержание.

Annotatsiya. Tezisda Abdulla Qodiriy hajviyotidagi implikatura hodisasi lingvopragmatik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda hajviy matnlardagi so'zlar va iboralarning kontekstga bog'liq ma'nosi, ularning ijtimoiy va madaniy mazmuni o'rganiladi. Shuningdek, implikatura yordamida yozuvchi tomonidan o'quvchiga beriladigan yashirin ma'no va ijtimoiy-siyosiy tanqidiy ohanglar aniqlanadi.

Annotation. The thesis analyzes the phenomenon of implicature in Abdulla Qodiriy's satire from a linguopragmatic perspective. The study examines the context-dependent meanings of words and expressions in satirical texts and their social and cultural connotations. It also identifies the hidden meanings and socio-political critiques conveyed to the reader through implicature.

Аннотация. В тезисе анализируется феномен импликатуры в сатире Абдуллы Кодирия с лингвопрагматической точки зрения. Исследование рассматривает зависимые от контекста значения слов и выражений в сатирических текстах, их социальное и культурное содержание. Также выявляются скрытые смыслы и социально-политическая критика, передаваемая читателю с помощью импликатуры.

Kirish. Abdulla Qodiriy ijodi o'zbek adabiyoti va madaniyati tarixida muhim o'rin tutadi, uning hajviy asarlari esa jamiyatdagi ijtimoiy va siyosiy muammolarni ochiq-oydin yoki yashirin ohanglarda tanqid

qilish orqali o‘quvchi ongiga ta’sir ko‘rsatadi. Hajviyotda ishlatiladigan til va iboralar ko‘pincha yuzaki ma’no bilan cheklanib qolmay, ularning kontekstdagi qo‘llanilishi orqali yashirin, implikativ ma’nolarni ifodalaydi, bu esa o‘quvchiga qo‘shimcha ijtimoiy-siyosiy va madaniy mazmunni yetkazish imkonini beradi. Lingvopragmatik tahlil esa so‘z va iboralarning kontekstdagi ishlatilishi, ular orqali berilayotgan yashirin ma’nolar va muallifning ijodiy niyatini aniqlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, Qodiriy hajviy asarlaridagi implikatura hodisasini o‘rganish, ularning lingvopragmatik xususiyatlarini tahlil qilish o‘zbek adabiyotshunosligi va lingvistik tadqiqotlarda dolzarb masala hisoblanadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, hajviyotdagi implikatura nafaqat o‘quvchining qiziqishini oshiradi, balki ijtimoiy va siyosiy xabarnomalarni yashirin tarzda yetkazish, muallif fikrini samarali ifodalash va shaxsiy hamda jamiyat ongini uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Shu asosda, Qodiriyning hajviy asarlari lingvopragmatik tahlil nuqtai nazaridan chuqur o‘rganilishi o‘zbek adabiyoti va tilshunosligi uchun katta ilmiy ahamiyatga ega bo‘lib, implikatura hodisasining tahlili orqali hajviy matnlarning ijtimoiy, madaniy va lingvistik jihatlari yanada aniqroq ochib beriladi. Abdulla Qodiriy hajviy asarlari o‘zbek adabiyotida muhim o‘rin tutadi va ular orqali muallif jamiyatdagi ijtimoiy, siyosiy va madaniy masalalarni tanqidiy ohangda yetkazadi. Hajviyotda ishlatiladigan so‘zlar va iboralar yuzaki ma’nodan tashqari, kontekstga bog‘liq holda yashirin, implikativ ma’noni ifodalaydi, bu esa o‘quvchiga qo‘shimcha ijtimoiy, madaniy va siyosiy xabarlarni etkazish imkonini beradi. Lingvopragmatik tahlil esa so‘z va iboralarning kontekstdagi ishlatilishi, yashirin ma’no va muallif niyatini aniqlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, Qodiriy hajviyotidagi implikatura hodisasini o‘rganish uning asarlaridagi yashirin mazmun va tanqidiy ohangni chuqurroq anglashga yordam beradi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, hajviy matnlardagi implikatura o‘quvchining tafakkurini rivojlantiradi, ijtimoiy-siyosiy holatlarni tanqidiy tahlil qilishga jalb qiladi va shaxsiy hamda jamiyat ongini uyg‘unlashtiradi. Shu asosda, Qodiriy hajviy asarlarini lingvopragmatik nuqtai nazardan o‘rganish o‘zbek adabiyotshunosligi va lingvistik tadqiqotlar uchun dolzarb bo‘lib, implikatura hodisasi orqali matnning ijtimoiy, madaniy va lingvistik jihatlarini kompleks tarzda tushunishga imkon yaratadi.

Adabiyotlar tahlili. Abdulla Qodiriy hajviyotidagi implikatura hodisasi ko‘plab tadqiqotlarda lingvopragmatik nuqtai nazardan o‘rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, hajviy matnlardagi so‘z va iboralar kontekstdan kelib chiqib yashirin ma’no va ijtimoiy-siyosiy xabarlarni ifodalashga xizmat qiladi [1]. Lingvistik va pragmatik tahlillar Qodiriy matnlarida implikaturaning murakkab strukturasini ochib beradi, shuningdek, so‘z va iboralar yordamida o‘quvchiga yashirin tanqidiy

mazmun yetkazilishiga e'tibor qaratadi [2]. Shuningdek, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hajviy matnlarda kontekstual elementlar va madaniy kodlar implikatura vositasida muallif niyatini samarali yetkazishga yordam beradi, bu esa lingvopragmatik tahlilning muhimligini oshiradi [3]. Hajviyotda ishlatiladigan implikatura o'quvchining tafakkurini rivojlantiradi, ularni ijtimoiy vaziyatlarni tanqidiy tahlil qilishga jalb qiladi va matnni chuqurroq anglash imkonini beradi [4]. Shu bilan birga, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Abdulla Qodiriy hajviy asarlari lingvistik va adabiy nuqtai nazardan dolzarb bo'lib, ularning implikatura hodisasini tahlil qilish orqali ijtimoiy, madaniy va lingvistik jihatlar kompleks tarzda o'rganiladi [5].

Materiallar va usullar. Tadqiqotda Abdulla Qodiriy hajviyotidagi implikatura hodisasini lingvopragmatik nuqtai nazardan o'rganish uchun nazariy va amaliy metodlardan foydalanildi. Tadqiqot materiali sifatida Qodiriy hajviy asarlari, xususan "O'tkan kunlar", "Mehrobdan chayon" va boshqa hajviy matnlar tanlandi, shuningdek, ularning kontekstga bog'liq semantik va pragmatik xususiyatlari tahlil qilindi. Tadqiqot usullari sifatida matnlarni lingvopragmatik tahlil qilish, kontekstual analiz, so'z va iboralarning yashirin ma'nolarini aniqlash, implikatura hodisasini tahlil qilish va komparativ usul ishlatildi. Tadqiqot davomida matnlarning yuzaki ma'nosi va ularning kontekstdagi yashirin mazmuni o'rganildi, shuningdek, muallif tomonidan o'quvchiga berilayotgan ijtimoiy-siyosiy va madaniy xabarlar aniqlashga harakat qilindi. Lingvopragmatik yondashuv yordamida so'z va iboralarning kontekstdagi ishlatilishi, ularning pragmatik funksiyasi, implikatura orqali berilayotgan yashirin ma'no va muallif niyatini aniqlash imkoniyati yaratildi. Shu tarzda, materiallar va usullar birgalikda Abdulla Qodiriy hajviyotidagi implikatura hodisasini tizimli va samarali tahlil qilishga xizmat qilib, lingvistik va adabiy nuqtai nazardan muhim ilmiy natijalar olish imkonini beradi.

1-Jadval. Abdulla Qodiriy hajviyotidagi implikatura hodisasi va uning lingvopragmatik ta'siri

Hajviy matn elementlari	Asosiy funksiyasi	Lingvopragmatik ta'siri	Ijtimoiy-siyosiy mazmuni
So'z va iboralar	Kontekstga bog'liq ma'no yaratish	Yashirin ma'noni ifodalash, o'quvchining tafakkurini rag'batlantirish	Jamiyatdagi ijtimoiy va siyosiy holatni tanqidiy aks ettirish
Rol va vaziyatlar	Hajviy vaziyatni yaratish	Implikatura orqali yashirin xabar yetkazish	Ijtimoiy odat va me'yorlarni tanqid qilish

Hajviy matn elementlari	Asosiy funksiyasi	Lingvopragmatik ta’siri	Ijtimoiy-siyosiy mazmuni
Madaniy kodlar	Madaniy kontekstni aks ettirish	Kontekstual tushunishni rivojlantirish	Milliy va madaniy qadriyatlarni yoritish
Ironiya va sarkazm	Tanqidiy ohang berish	Yashirin ma’noni chuqurlashtirish	Siyosiy va ijtimoiy masalalarni tanqidiy ko‘rsatish

Jadvalda Qodiriy hajviyotidagi asosiy lingvopragmatik elementlar va ularning o‘quvchiga, shuningdek ijtimoiy-siyosiy mazmunni yetkazishdagi funksiyasi ko‘rsatib berilgan. Har bir element o‘quvchining tafakkurini rivojlantirish va matnning yashirin ma’nosini ochishga xizmat qiladi. Jadval Abdulla Qodiriy hajviyotidagi implikatura hodisasining lingvopragmatik ta’sirini vizual tarzda ko‘rsatadi va hajviy matn elementlari, ularning asosiy funksiyalari, lingvopragmatik ta’siri hamda ijtimoiy-siyosiy mazmunini aks ettiradi. Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, so‘z va iboralar kontekstga bog‘liq holda ishlatilib, yashirin ma’no yaratadi va o‘quvchining tafakkurini rag‘batlantiradi, shuningdek, jamiyatdagi ijtimoiy va siyosiy holatlarni tanqidiy aks ettiradi. Rol va vaziyatlar hajviy vaziyatni yaratib, implikatura orqali yashirin xabarni yetkazadi va ijtimoiy odat hamda me’yorlarni tanqid qilish imkonini beradi. Madaniy kodlar matnga madaniy kontekstni qo‘shib, kontekstual tushunishni rivojlantiradi va milliy hamda madaniy qadriyatlarni yoritadi. Ironiya va sarkazm esa tanqidiy ohang berib, yashirin ma’noni chuqurlashtiradi va siyosiy hamda ijtimoiy masalalarni tanqidiy tarzda ko‘rsatadi. Shu tarzda, jadval Qodiriy hajviyotidagi lingvopragmatik elementlarning o‘quvchiga, shaxsiy tafakkurini rivojlantirishga va matnning yashirin ma’nosini anglashga xizmat qiluvchi rolini to‘liq ochib beradi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Abdulla Qodiriy hajviyotidagi implikatura hodisasi lingvopragmatik nuqtai nazardan tahlil qilinishi orqali uning asarlaridagi yashirin ma’no va ijtimoiy-siyosiy tanqidiy ohanglar aniq ko‘rinadi. Matnlarni kontekstual analiz qilish jarayonida aniqlanishicha, Qodiriy so‘z va iboralarni oddiy yuzaki ma’nodan tashqari, kontekstdagi vaziyatga bog‘liq ravishda ishlatgan bo‘lib, bu o‘quvchiga qo‘shimcha ijtimoiy va madaniy xabarlarni etkazish imkonini beradi. Hajviy matnlarda ishlatiladigan implikatura vositalari o‘quvchining fikrlashini rag‘batlantiradi, ularni ijtimoiy vaziyatlarni tanqidiy tahlil qilishga jalb qiladi va o‘zini ifoda etish qobiliyatini rivojlantiradi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, kontekstga mos

ishlatilgan so‘z va iboralar, yashirin ma’no va pragmatik jihatlar orqali muallif o‘z fikrini samarali yetkazadi, shuningdek, o‘quvchi ongida ijtimoiy va madaniy tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, lingvopragmatik tahlil natijalari Qodiriy hajviyotining zamonaviy adabiyotshunoslik va lingvistika nuqtai nazaridan dolzarbligini namoyon qiladi, chunki implikatura hodisasi orqali muallif tomonidan berilayotgan yashirin ijtimoiy-siyosiy va madaniy mazmunlar aniqlanadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, hajviy matnlarni lingvopragmatik yondashuv asosida tahlil qilish nafaqat ularning yuzaki ma’nosini tushunishga, balki ularning ijtimoiy, madaniy va lingvistik jihatlarini kompleks tarzda o‘rganishga imkon yaratadi, bu esa Abdulla Qodiriy ijodini chuqurroq anglash va uning hajviyotdagi o‘rni hamda ahamiyatini baholash imkonini beradi. Qo‘shimcha tadqiqot muhokamasida shuni ta’kidlash mumkinki, Abdulla Qodiriy hajviyotidagi implikatura hodisasi faqat yashirin ma’no ifodalash vositasi sifatida emas, balki o‘quvchining ijtimoiy tafakkurini rivojlantirish va matnni chuqurroq anglashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Matnlarni lingvopragmatik tahlil qilish jarayonida aniqlanishicha, muallif so‘z va iboralarni kontekstga bog‘lab ishlatgan bo‘lib, bu orqali o‘quvchi o‘zini matn bilan bog‘liq vaziyatda his qiladi va yashirin ijtimoiy, siyosiy va madaniy mazmunlarni anglaydi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, implikatura hodisasi orqali hajviy matnlar o‘quvchida tanqidiy fikrlashni rag‘batlantiradi, ijtimoiy hodisalarni baholash qobiliyatini rivojlantiradi va shaxsiy tafakkurga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, kontekstual elementlar, madaniy kodlar va ironiyadan foydalanish muallifning yashirin tanqidiy ohangini yetkazishda samarali vosita bo‘lib, hajviy matnning lingvistik va ijtimoiy ahamiyatini oshiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Qodiriy asarlarida implikatura hodisasi nafaqat adabiy va lingvistik jihatdan, balki pedagogik va tarbiyaviy nuqtai nazardan ham dolzarb bo‘lib, uning asarlaridagi ijtimoiy-siyosiy mazmunni anglash va talqin qilish imkonini kengaytiradi. Shu tarzda, qo‘shimcha tadqiqot muhokamasi Qodiriy hajviy matnlarining lingvopragmatik xususiyatlarini yanada chuqurroq o‘rganish va implikatura hodisasining shaxsiy, ijtimoiy va madaniy ta’sirini aniqlashga xizmat qiladi. Qo‘shimcha tadqiqot muhokamasida shuni ta’kidlash mumkinki, Abdulla Qodiriy hajviyotidagi implikatura hodisasi faqat yashirin ma’no ifodalash vositasi sifatida emas, balki o‘quvchining ijtimoiy tafakkurini rivojlantirish va matnni chuqurroq anglashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Matnlarni lingvopragmatik tahlil qilish jarayonida aniqlanishicha, muallif so‘z va iboralarni kontekstga bog‘lab ishlatgan bo‘lib, bu orqali o‘quvchi o‘zini matn bilan bog‘liq vaziyatda his qiladi va yashirin ijtimoiy, siyosiy va madaniy mazmunlarni anglaydi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, implikatura hodisasi orqali hajviy matnlar o‘quvchida tanqidiy fikrlashni rag‘batlantiradi,

ijtimoiy hodisalarni baholash qobiliyatini rivojlantiradi va shaxsiy tafakkurga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, kontekstual elementlar, madaniy kodlar va ironiyadan foydalanish muallifning yashirin tanqidiy ohangini yetkazishda samarali vosita bo'lib, hajviy matnning lingvistik va ijtimoiy ahamiyatini oshiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Qodiriy asarlarida implikatura hodisasi nafaqat adabiy va lingvistik jihatdan, balki pedagogik va tarbiyaviy nuqtai nazardan ham dolzarb bo'lib, uning asarlaridagi ijtimoiy-siyosiy mazmunni anglash va talqin qilish imkonini kengaytiradi. Shu tarzda, qo'shimcha tadqiqot muhokamasi Qodiriy hajviy matnlarining lingvopragmatik xususiyatlarini yanada chuqurroq o'rganish va implikatura hodisasining shaxsiy, ijtimoiy va madaniy ta'sirini aniqlashga xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Abdulla Qodiriy hajviyotidagi implikatura hodisasi lingvopragmatik nuqtai nazardan tahlil qilinishi orqali uning asarlaridagi yashirin ma'no, ijtimoiy va siyosiy tanqidiy ohanglar aniq ko'rinadi. Hajviy matnlarda ishlatilgan so'z va iboralar yuzaki ma'nodan tashqari, kontekstga bog'liq holda yashirin, implikativ mazmunni ifodalaydi, bu esa o'quvchiga qo'shimcha ijtimoiy, madaniy va siyosiy xabarlarni yetkazish imkonini beradi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, lingvopragmatik tahlil natijalari Qodiriy matnlarining kompleks xususiyatlarini ochib beradi, ularning ijtimoiy, madaniy va lingvistik jihatlarini tushunishga yordam beradi va o'quvchining tafakkurini rivojlantiradi. Shu nuqtai nazardan, Abdulla Qodiriy hajviy asarlaridagi implikatura hodisasini o'rganish nafaqat adabiyotshunoslik, balki lingvistika sohalari uchun ham muhim bo'lib, uning ijodidagi shaxsiy va jamiyatga oid tanqidiy mazmunni chuqurroq anglashga imkon yaratadi. Tadqiqot shuni namoyon qiladiki, hajviyotdagi implikatura o'quvchining matnni anglash jarayonini boyitadi, shaxsiy tafakkurini rivojlantiradi va ta'limiy hamda tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'ladi, bu esa Qodiriy ijodining lingvopragmatik va ijtimoiy ahamiyatini yanada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Grice, H.P. Logic and Conversation. Cambridge: Harvard University Press, 1975, pp. 25–48.
2. Leech, G. Principles of Pragmatics. London: Longman, 1983, pp. 56–89.
3. Yusupov, B. Hajviyat va implikatura. Tashkent: Fan, 2017, pp. 12–37.
4. Qodiriy, A. O'tkan kunlar. Tashkent: Sharq, 2009, pp. 101–145.
5. Karimov, S. Lingvopragmatik tahlil metodlari. Tashkent: Akademnashr, 2020, pp. 33–67.